

Próbafeltárás a csúcshegyi római villa környezetében

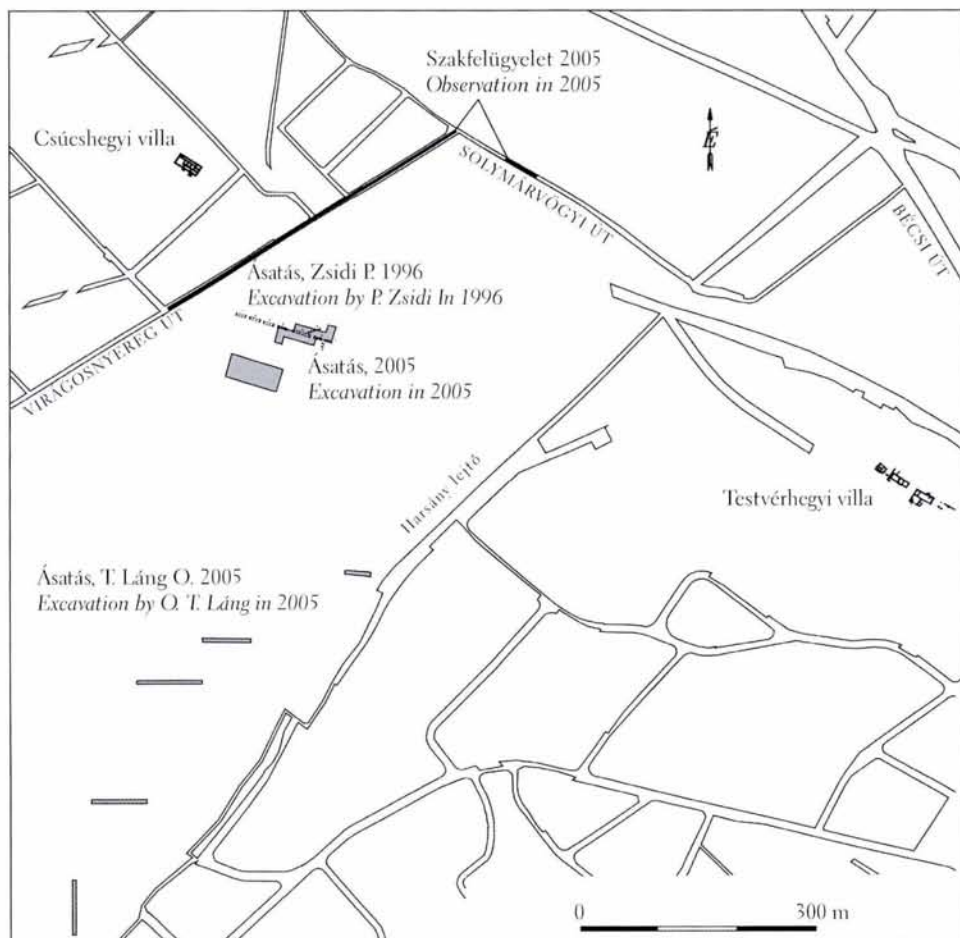
(Budapest, III. ker., Csúcshegy -Harsány-lejtő, Hrsz.: 20646, 20655/6)

A Budapest Ingatlan Fejlesztő Rt. megbízásából végeztünk próbafeltárást a területen 2005. március 30. és július 22. között. A kutatás előzményeihez tartozik Nagy Lajos feltárása a most kutatott területtől nyugatra, (NAGY 1937) mely az úgynevezett csúcshegyi villát eredményezte, valamint a 60-as években Németh Margit és Szirmai Krisztina leletmentése, (NÉMETH-SZIRMAI 1973) végül 1996-ban Zsidi Paula próbafeltárása. 1968-ban az *eraviscus* őslakossághoz köthető sírkő és telepjelenségek kerültek feltárára, 1996-ban pedig valószínűleg a római kor korai időszakából származó építményként értelmezett jelenségsort, további telepnyomokat, valamint Árpád-kori falu maradványait ismerhettük meg. (ZSIDI 1997) A feltárások eredményei a területről ekkor készült kifelületű geofizikai felméréssel, valamint a beszerzett légifotókkal kiegészítve az egész Csúcshegy alatti Harsánylejtő területének több történeti koron keresztül történő intenzív hasznosítását jelezték. (ZSIDI 1997, 60–61) Ezért vált szükségessé a területre tervezett lakópark kialakításához kapcsolódóan a kiterjedt kutatás, mely a délkeleti és az északnyugati területrészen különböző módszerekkel végzett próba-, illetve megelőzőfeltárást jelentette. (A délkeleti rész kutatását T. Láng Orsolya végezte, lásd e kötetben a 99–105. oldalon) (1. kép)

Test excavation in the area of the Roman villa on Csúcshegy

(Budapest, III. ker., Csúcshegy -Harsány-lejtő, Lrn: 20646, 20655/6)

Test excavations were conducted on the territory on the commission of the Budapest Ingatlan Fejlesztő Rt. between March 30 and July 22, 2005. The archaeological antecedents include Lajos Nagy's excavation of the so-called Csúcshegy villa west of the territory of the present investigations, (NAGY 1937) the rescue excavations conducted by Margit Németh and Krisztina Szirmai in the 1960's (NÉMETH-SZIRMAI 1973) and, finally, Paula Zsidi's test excavation in 1996. In 1968, a tombstone and settlement features associated with the Eraviscan autochthonous population were uncovered, while in 1996, a series of phenomena interpreted as a building from the early phase of the Roman occupation, further settlement features and the remains of a village from the Árpád Period were discovered. (ZSIDI 1997) The results of the excavations together with the geophysical surveys carried out over a small surface within this territory complemented with aerial photos made of the region previously indicated an intensive use of the entire territory of Harsánylejtő under Csúcshegy in subsequent historical periods. (ZSIDI 1997, 60–61) This is why a large-scale investigation was necessary prior to the construction of a residential park. Such an investigation required test

1. kép: Helyszínrajz az ásátások jelölésével
 Fig. 1: Map of the excavations

Az északnyugati kutatási területen az 1996-os ásátási felületek közelében két tömbben, összesen 3300 négyzetmétert kutattunk meg. A korábban tervezett mintegy 5000 négyzetméternyi felület feltárására a tervezett idő és pénz nem volt elegendő, tekintettel arra, hogy a vártnál nagyobb sűrűségben kerültek elő őskori és középkori jelenségek, elsősorban az 1. szelvénycsoport területén. (2. kép)

Az 1. szelvénycsoportot az 1996-os ásátási területtől délre, a 20655/5 Hrsz-ú tel-

excavation and excavations executed with diverse methods preceding development work on the southeast and northwest territories. (Orsolya T. Láng conducted the investigation of the southeast part, see in this volume.) (Fig. 1)

On the northwest excavation territory, 3300 square meters were investigated in two blocks near the excavation surfaces from 1996. The time and the money were not sufficient for excavation of the 5000 square meters initially planned since prehistoric

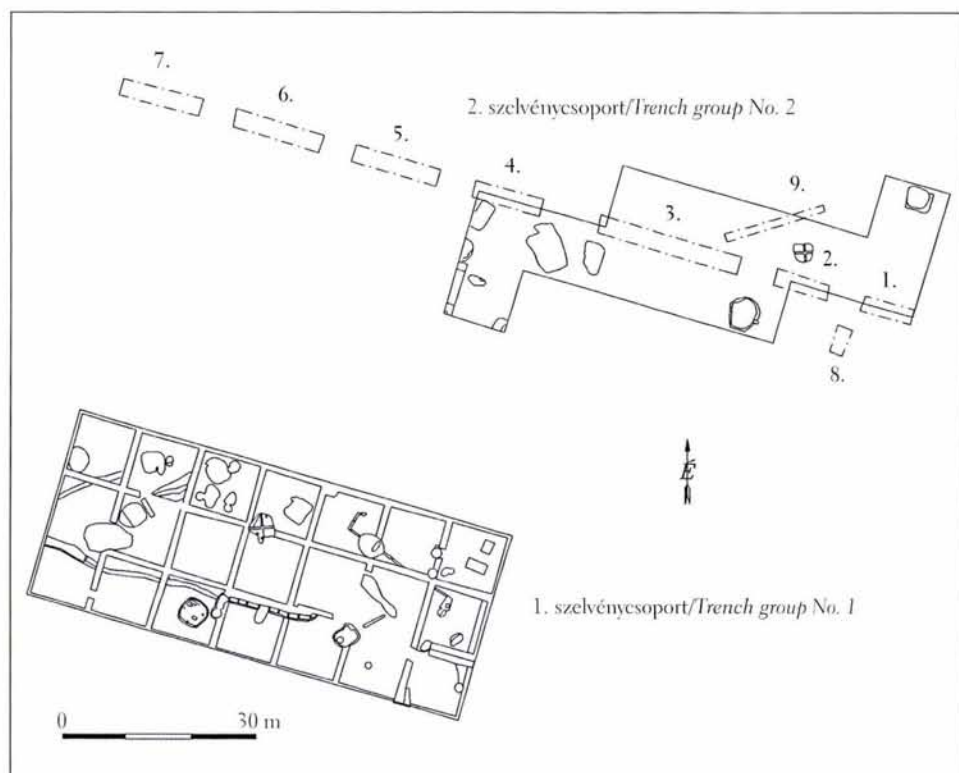
ken nyitottuk meg. A 30 méter széles, 70 méter hosszú, kelet-nyugat irányú felület nyugati végén 30-50 centiméter vastagságú humuszos réteg fedte a legmagasabban jelentkező objektumokat, keleten azonban az újkori mélyszántás még az őskori jelenségeket is bolygatta, így a különböző korú telepekhez tartozó járósíntek, felszínek vizsgálatára csak kisebb felületeken volt lehetőségünk.

A 2. szelvénycsoportot az 1996-os árkok északi és déli oldalán, illetve az 1, 2, 3, 4, 9. árkok részleges újbóli feltáráásával alakítottuk ki, összesen 12 darab 10×10 méteres felületen. A feltárási lehetőséget adott az egyes korszakok emlékeinek összefüggésükben való értelmezésére.

and medieval phenomena appeared in a greater amounts than had been anticipated, especially in trench group 1. (Fig. 2)

Trench group 1 was opened south of the excavation territory from 1996, on lot no. 20655/5. At the western end of the 30 m wide and 70 m long east–west oriented surface, a 30-50 cm thick humus layer covered features appearing highest in the stratigraphic sequence while in the east, deep plowing even disturbed the prehistoric features. Thus, the floor levels and the surfaces of the settlements of various periods could only be investigated on smaller surfaces.

Trench group 2 was opened in the northern and southern sides of the

2. kép: A 2005. évi feltárások geodéziai összesítő rajza
Fig. 2: Geodetic complex map of the excavations in 2005

3. kép: Középkori
gödörház
Fig. 3: Medieval
semi-subterranean
house

Középkor – Óbudaörs falu

Az okleveles forrásokból ismert falu lokalizálására vonatkozó első adat Altmann Júlia 1969-ben végzett feltárásából származik, a csúcshegyi római villa közvetlen közeléből (21273 Hrsz.-ú telek). (ALTMANN 1970) Az 1996-os feltárás mellett a 2005. őszén a Virágosnyereg utcában gázcsőfeketetéshez kapcsolódóan végzett régészeti szakfelügyelet is megerősítette, hogy a lelőhely kiterjedt és összefüggő volt.

Az összesen dokumentált 488 rétegtani egység közül az azonosítható korúak 64,5%-a bizonyult középkorinak. A 11-12. századi, feltehetőleg Óbudaörsszel azonos falunak hét házát, számos kemencéjét, köztük három kemencebokrot alkotó objektumát tártuk fel. A házak szórطان helyezkednek el, irányuk többnyire északkelet–délnyugat. A földbeásott lakóépületek több típusba sorolhatóak. Egyrészt a korban általánosnak tekintett ágasfás-szelemenés szerkezetű veremházakat bontottunk ki. Másrészt több esetben tártunk fel az előbbiekhöz képest valamivel nagyobb alapterületű házakat, melyeknél a gödör sarkaiban is találtunk cölöplyukat.

trenches from 1996, and trenches nos. 1, 2, 3, 4 and 9 were partially re-opened. Thus, 12 surfaces were opened, each measuring 10×10 m. The excavation permitted the interpretation of the remains from various periods in all their complexity.

Middle Ages – Óbudaörs village

The first information on the locality of the village, known from documents, came from Júlia Altmann's excavation in 1969, from the immediate vicinity of the Roman villa at Csúcshegy (lot no. 21273, ALTMANN 1970). Beside the excavation in 1996, the archaeological inspection from the laying of a gas pipe in Virágosnyereg Street showed in the autumn of 2005 that the site was extensive and coherent.

Of the documented 488 stratigraphic units that could be dated, 64.5 % were medieval. Seven houses, numerous ovens, among them a feature comprising three ovens were uncovered from the 11th-12th c. village identified as Óbudaörs. The houses are scattered, most of them oriented northeast–southwest. The semi-subterranean houses can be grouped into several

Egy esetben, pedig az oldalfalak közepén verték le a cölöpöket. (3. kép) A házakban részben vagy egészben kőekkel kirakott kemencét építettek, amelyet az északi oldal valamelyik sarkában helyeztek el a ház földfalain belül. A házakon kívüli külső, nagyobb méretű kemencék (4. kép) némelyikét megújították, egy esetben megfigyelhető volt, hogy a korábbi kemence elbontása után eltérő tájolású kemencét építettek közel azonos helyen. A házak környezetében feltárt számos méhkas alakú tárlóverem egyikében, rendkívüli helyen és módon eltemetett felnőtt férfi csontvázát találtuk. (5. kép) A település szerkezetére, illetve annak változásaira engednek következtetni azok a sekély víz-elvezető árok, melyeket esetenként 30-40 méter hosszan is követhettünk a területen. Némileg önálló egységet alkotnak a falun belül az 1. szelvényesoport nyugati végénél feltárt vasolvasztásra, vasmegmunkálásra utaló objektumok. Az ugyancsak földbeásott befoglaló objektumokban 1-1 kis méretű, erősen átégett, salakos falú tűzhely mellett több vassalakkal és szénrel betöltött kisebb gödröt találtunk, köztük a szintén vassalakkal és égés nyomait magán viselő nagyobb mészkőtömbökkel.

Római kor – falusias jellegű település

A római kori bennszülött teleppel hozható összefüggésbe az azonosított korú rétegtani egységek 8,7%-a. Ezek, bár szórtan az 1. szelvényesoportban is jelentkeztek, főként az 1996-os ásátás közelében, a 2. szelvényesoportban, annak is a nyugati felén mutattak nagyobb sűrűséget. Egyetlen biztosan házként azonosítható objektum mellett, (6. kép) amelynek kemencéje még 1996-ban került feltárássra a 4. árokban, több nagy, szabálytalan alakú gödröt bonthattunk ki. Ezek közül némelyik hossza a

4. kép: Középkori kemence

Fig. 4: Medieval oven

types. One type was the prop-and-purlin structure pit house, a common type in the period, while the other house type comprised a few houses built over a somewhat larger ground surface where postholes were found in the corners of the pits as well. In a single case, the posts were raised in the middle of the walls. (Fig. 3) Interior ovens were built partly or entirely of stone in either corner on the northern side within the earth walls. A few of the larger open-air ovens (Fig. 4) were renewed and in a single case an oven had been pulled down and replaced by another oven with a different orientation. In one of the numerous beehive-shaped storage pits brought to light around the houses, the skeleton of an adult man was uncovered buried in an unusual place and in a strange way. (Fig. 5)

7 métert is meghaladta. A telep legkorábbi leletei közé tartozik *Agrippa Caligula* által veretett posztumusz érme. (7. kép) Két kisebb gödör leletanyaga csak kelta anyagot (késő La Tène) tartalmazott (fésűzött grafitos fazekak, S profilú tálak, kétgombos fibula), a többi feltárt objektumban azonban nagy számban voltak jelen római kerámia típusok, helyi és import áru egyaránt. A terület használata a környező vil-lák létesítésének időszakában sem szűnt meg hirtelen, erre utalnak az objektumok betöltéséből előkerült téglá töredékek. A terület késő római kori használatáról tanúskodik egy szórványként előkerült *Valentinianus* érem.

Az őskor különböző szakaszaiból származó településnyomok

Az összes azonosított korú rétegtani egység 19,9%-a késő bronzkor-kora vaskor időszakára keltezhető. Az 1. szelvénycsoport keleti felében a késő bronzkori Urnmezős-kultúra több települési objektuma került napvilágra. Egy részük mélyebb, erősen rétegzett betöltődésű, gazdag lelet-

The shallow water ditches that could sometimes be followed along a length of 30-40 m revealed something of the settlement structure. Features indicating iron smelting and iron working unearthed by the western edge of trench group 1 comprise a relatively independent unit within the village. Small, heavily burnt furnaces with slaggy walls were found within the sunken features. Each furnace was found together with a number of small pits filled with iron slag and coal as well as large limestone blocks between them also showing traces of iron slag and burning.

Roman period – rural village

Of all the stratigraphic units where the age can be determined, 8.7 % can be linked with an autochthonous settlement of the Roman period. The units were scattered in trench group 1, especially close to the excavation surface from 1996, while a relatively greater density of phenomena was observed in the western half of trench unit 2. In this latter area, a number of large, irregular pits were recovered next to

5. kép: Szokatlan középkori „temetkezés”
Fig. 5: A strange medieval “burial”

anyagot adó tároló-, illetve hulladékgyödör, melyekből a Hallstatt A-B periódusra datálható turbántekeréses tálperemeket, lapos fogóbütykös fazéktörödékeket, felhúzott fülű csészetörödékeket gyűjtöttünk. Két egymás mellett elhelyezkedő gödör betöltése egy, a közelben állhatott épület komplett bronzkori háztartási hulladékát tartalmazta (bronz salak és olvadék, háló- és agyaghehécek, örlőkövek, edények, állatesontok). (8. kép) A kevés feltárt cölöplyuk jelen pillanatban semmilyen rendszerbe nem illeszthető bele, a sekély árkok azonban talán házhelyeket keríthettek, vagy vízvezető szereppel bírhattak. A késő bronzkori településen folytatott kultuszélethez nyújt adalékot az a talán építési áldozat céljából földbe ástott edény, melyet paticsörödékekkel raktak teli. (9. kép) A megtelepedés folytonosságát a 2. szelvénycsoport keleti végén feltárt, a korai vaskorra keltezhető nagy tárolóverem bizonyítja, melyen kívül e területen csak szórványosan fordulnak elő őskori objektumok.

A lelőhely jól illeszkedik a közvetlen környék (Bp. III. Csúcshegy, Bp. II. Pesthi-

a feature that can certainly be identified as a house, (Fig. 6) the oven of which had been unearthed in trench 4 in 1996. The length of a few of the pits surpassed 7 m. A posthumous *Agrippa* coin minted by *Caligula* belongs among the earliest finds from the settlement. (Fig. 7) Two small pits contained only Celtic material (late La Tène) (brushed graphitic pots, bowls with S-profiles, two military style brooches). Roman ceramic types, local and imported wares were represented in large numbers in the other features. The use of the territory did not cease abruptly with the establishment of the neighboring villa, as shown by brick fragments found in the fill of the features. A *Valentinian* coin found as a stray find attests to the use of the territory in the late Roman period.

Settlement traces from various prehistoric phases

Of all the stratigraphic units where the age can be determined, 19.9 % can be dated to the Late Bronze Age and the Early Iron Age. A number of settlement

6. kép: A római kori bemészülött telep egyik gödörháza
Fig. 6: A semi-subterranean house of the autochthonous settlement from the Roman period.

7. kép: Agrippa
Caligula által veretett
posztumus-érme elő és
hátlapja
Fig. 7: The obverse and
reverse of a Posthumous
Agrippa coin minted by
Caligula

degkút, Pilisborosjenő: KŐSZEGI 1988, 128, 173) sűrű umamezős településhálózatába.

Jelen kutatással egyelőre továbbra is bizonytalan azoknak a köves, apróköves jelenségeknek az értelmezése, melyek összefüggően mutatkoznak a 2. szelvénycsoport közepén, keleti felén. Az északnyugati, nyugati irányú sávok, foltok 20-30 méter széles területet csaknem teljesen fednek, nyugatra kőanyaguk szórányosan további legalább 10 méteres sávban követhető. Geológiai vizsgálatuk is megtörtént (Horváth Zoltán, Mindszenty Andrea), mely a kövek egyértelmű természetes eredetének megállapítása mellett, a kőzettörmelékformációk keletkezésének többféle lehetséges okát is felvázolta (vízfolyás, talajfagy HORVÁTH-MINDSZENTY 2005, 8-9, 11.). A megmunkálatlan, gyakran lapos darabokból álló törmelék közvetlenül a sárga agyag altalajon terült, illetve különböző profilú (szabályos teknő alakú, illetve V-alakú) mélyedéseket (?) töltött ki. A leginkább határozott kontúrokat, vonalat mutató foltoknál általában egyértelmű, áramló közegben kialakuló üledékes (zsindelyes) szerkezet volt megfigyelhető. Ugyanakkor az ezek alapján feltételezhető folyásirány nem egyeztethető össze a jelenlegi természetes domborzattal.

features of the Late Bronze Age Urnfield culture were uncovered in the eastern part of trench group 1. Some of these were deep storage and refuse pits with a complex stratification and a rich find material. They included rim fragments of bowls decorated with spiral channeling, pot fragments with flat lug handles and cup fragments with drawn-up handles from the Hallstatt A-B period. The lower thirds of two neighboring pits contained the complete Bronze Age household refuse from a nearby house (bronze slag and melt, clay weights, querns, vessels and animal bones). (Fig. 8) No patterned can be discerned from the few postholes that have been found. The shallow ditches perhaps enclosed house lots or perhaps they were water channels. The vessel filled with daub fragments, buried perhaps as a building sacrifice, provides information on cultic life at this the Late Bronze Age settlement. (Fig. 9) The continuity of the settlement is attested by a large storage pit from the Early Iron Age in the eastern part of trench unit 2. Apart from this feature, only scattered prehistoric features occurred in this territory.

The site fits within the dense settlement network of the Urnfield culture in the region (Budapest III, Csúcshegy,

A középkori és római objektumok minden esetben vágták a köves jelenségeket. Az egyik későbronzkori gödör indítási szintje is magasabban jelentkezett, mint a köves sávok szórvány anyaga. Ugyanakkor a kora vaskori gödörbe félig betöltött állapotban olyan nagy mennyiségű kőzettörmelék omlott, ami a gödör széleinek természetes pusztulásával nem feltétlenül magyarázható. Magukban a köves sávokban, vagy azok alatt egyáltalán nem került elő régészeti lelet.

Az egymást területileg nagy mértékben fedő különböző korú telepek határait egyik irányban sem értük el az idén megnyitott felületeken, ezek kiterjedésének lokalizálása a következő évek kutatási feladata lesz.

*Havas Zoltán – Kárpáti Zoltán
– Szilas Gábor*

Budapest II, Pesthidegkút, Pilisborosjenő: KÖSZEGI 1988, 128, 173).

The interpretation of the features of stones and rubble that appeared as a contiguous surface in the center and eastern half of trench unit 2 could not be resolved with this investigation. The northwest/west oriented stripes and spots nearly entirely cover a 20-30 m wide surface. The stone material can be sporadically followed further to the west in at least 10 m long zone. The geological analysis (Zoltán Horváth, Andrea Mindszenty) revealed that the stones are natural in origin. A few possibilities regarding the origin of the rubble formations have been suggested (water flow, frozen soil HORVÁTH-MINDSZENTY 2005, 8-9, 11). The debris consisting of unprocessed, often flat pieces was spread on top of the yellow clay subsoil and filled in depressions (?) with diverse profiles (regular trough-shaped and V-shaped). In spots that displayed the most definite outlines and lines, a sedimentary structure developed within

8. kép: Késő
bronzkori
hulladékgödör
bontás közben
Fig. 8: Late Bronze
Age refuse pit
during opening

9. kép: Késő bronzkori
 építési áldozat
 Fig. 9: Late Bronze Age
 building sacrifice

Irodalom/References:

- ALTMANN 1970 – Altmann J.: Budapest, III. (Csúcshegy) 21273 Hrsz. RégFüz Ser I. No.23, 78–79.
- HORVÁTH–MINDSZENTY 2005 – Horváth Z. – Mindszenty A.: Az Óbuda/Csúcshegy-Harsányhegyi-lejtő ÉK-i részén létesült régészeti célú ásátás geo-pedológiai vizsgálata. (Az ásátási dokumentációhoz csatolt jelentés.)
- KÓSZEGI 1988 – Kószegi E: A Dunántúl története a késő bronzkorban. BTM Műhely I. Budapest 1988.
- NAGY 1937 – Nagy L., A csúcshegyi római villa Óbudán. BudRég 12 (1937) 25–60.
- NÉMETH–SZIRMAI 1973 – Németh M. – Szirmai K.: Csúcshegy-Solymárvölgy. BudRég 23 (1973) 261.
- ZSIDI 1997 – Zsidi P.: Az aquincumi municipium territoriumán végzett kutatások (Bp. III. ker., Csúcshegy-Harsánylejtő) Aqufüz 3 (1997) 58–65.

a flowing agent could be observed. At the same time, the direction of flow supposed from these phenomena cannot be reconciled with the actual natural relief.

All the medieval and Roman features intersected the stony phenomena. The starting point of one of the Late Bronze Age pits was higher than the scattered material from the stony strips. At the same time, the large number of stone fragments fell into the half-filled early Iron Age pit can evidently not be explained by the natural collapse of the walls of the pit. No archaeological finds were observed in or under the stony strips themselves.

The edges of the settlements from subsequent ages, which largely overlapped each other, were not reached this year in either direction. It can be expected that the settlements extended farther in all directions and in all the periods.

*Zoltán Havas–Zoltán Kárpáti
 – Gábor Szilas*